

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2016. – Т. 33-34. – С. 50-56

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2016. – Volume. 33-34. – pp. 50-56

УДК: 316.334.3:061.1ЄС

© Ірина Бутирська¹

Трансформація системи методів управління соціальною політикою в Європейському Союзі

Розглянуто ліберальний, управлінський, міжурядовий підходи і неофункціоналізм в управлінні ЄС та євроінтеграції; концепції: регіональна політика, система комітології, «європейські» регулюючі агентства. Вони осмислені як елементи, що модифікують традиційний метод управління в ЄС.

Ключові слова

Європейський Союз, система методів управління, соціальна політика.

Transformation of the system of the European union social policy management control methods

The author examines liberal, governance, intergovernmental approaches and neofunctionalism in the EU and European integration management; constructs regional policy, comitology system, «European» regulatory agencies. They are considered as the elements that modify the traditional management control method in the EU. The governance approach is used for the analysis of interactions, which are often referred to "low" policy – daily regulation. It determines the «political face» of the EU. The approach uses multi-level governance concept and the open method of coordination. The first one has a narrow testing scope and aims to explain only the integration realities; the other one is more of a universal character. Attempts to comprehend this method face the lack of empirical research due to the relative novelty of the open method of coordination and complex combination of horizontal and vertical processes within it.

Keywords

European Union, system of management methods, social policy.

Постановка наукової проблеми. Процеси прийняття і виконання рішень у Європейському Союзі викликають значний інтерес у науковців, дослідників, політиків і пересічних громадян. Це й не дивно, адже потужна міжнародна організація своєю появою суттєво змінила політичний, економічний, соціальний розвиток на континенті. П'яте розширення ЄС, за яким спільнота зросла майже вдвічі за кількістю держав-членів, свідчить про зростання авторитету та впливу організації не лише в Європі, а й у цілому світі. В останні десятиліття з'явився значний масив робіт, пов'язаних з впливом рішень Маастрихтського саміту ЄС, їх імплементацією в життя і вивченням політичної інтеграції у Європі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу сформували роботи, присвячені цій проблемі, зокрема до них зверталися науковці Л.В. Сморгунів, М. Бернд, Т. Бюрцель, А. Ерітьє, Дж. Зейтлін, Б. Колер, Я. Кооіман, Р. Майнтц, Ф. Шарпф, М. Яхтенфукс. В Україні проблеми європейського управління мають особливу актуальність, їх висвітлюють у наукових працях В. Князев, О. Крупчан, В. Куйбіда, В. Мамонова, В. Мартиненко, П. Надолішній, Л. Савенко та ін. Європейський досвід впровадження принципів управління досліджували В. Аверьянов, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Баштанник, В. Вакулєнко, І. Грицяк, О. Грибко, В. Кравченко, В. Стрельцов, С. Романюк. Втім, попри значну кількість праць, присвячених різним аспектам проблеми, процеси трансформації системи європейського управління, методи, задіяні у ньому ще недостатньо досліджені, що зумовлює необхідність подальшого їх аналізу.

¹ Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і туризму Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ, Україна, Email: irina.val13@gmail.com

Мета статті – дослідити наднаціональні риси політичної системи ЄС і проаналізувати вектори еволюції наднаціонального управління, причини, що зумовлюють його та т. зв. «системну кризу» політичної організації ЄС.

Маастрихтський договір 1992 р. став одним з ключових етапів у розвитку не лише європейського наднаціонального об'єднання, а й у його теоретичному осмисленні. Цей Договір і процес його ратифікації сприяли тому, що домінуючі течії в поясненні причин розвитку інтеграції (ліберальний міжурядовий підхід і неофункціоналізм) дещо поступилися позиціями під тиском нових концепцій, які поширюються як би на «середньому рівні».

Науковці, які сприйняли вказані методи, оперують методологічним інструментарієм порівняльної політології і не протиставляють державу неурядовим акторам як рушіям інтеграційних процесів. Попри те, що різниця між міжурядовою і неофункціоналістською науковими концепціями для багатьох досі є дихотомією, яка структурує європейські дослідження, обидві вони помітно зблизилися в 90-х рр. ХХ ст. Водночас і завдяки тому, що в цей період набув популярності «управлінський» підхід до пояснення реалій європейської інтеграції, який широко використовується в управлінні ЄС.

Наголосимо, що ЄС все ще перебуває в процесі незавершеної інституційної реформи. Ніццький договір 2001 р. не відповів на нові виклики, найперше внутрішні, пов'язані з розширенням інтеграційного об'єднання, а Лісабонський договір 2007 р. не всі держави-члени ратифікували. У 2008 р. на референдумі ірландці не проголосували за Лісабонський договір. Ефект від референдуму важко недооцінити, оскільки він виявив слабкість ЄС не лише перед учасниками інтеграційного процесу, але і перед суб'єктами міжнародних відносин, які не залучені до нього. Результати референдумів 2005 р. у Франції і Нідерландах, 2008 р. в Ірландії, «*brexit*» у червні 2016 р. у Великій Британії² посилили сумніви, що ЄС – єдине політичне ціле і його можна аналізувати як особливу політичну систему. З'явилися заяви політиків, що ЄС – міждержавний союз з досить розвиненою системою наднаціонального управління.

Під «політичним управлінням» розуміємо вироблення, прийняття та виконання загальнообов'язкових для членів даної спільноти рішень, зважаючи, що в контексті європейської інтеграції мова йде про такі форми політичного управління, які в англійській літературі визначені поняттям «*governance*». Класичний підхід до визначення політичного управління вбачав у ньому спрямовані дії уряду щодо вироблення політичного курсу в різних сферах політики та їх імплементацію за допомогою державного апарату, а сучасний підхід збагатив це базове розуміння новими значеннями³. По-перше, за допомогою категорії «управління» нині аналізується імплементація політики в різних сферах і поведінка цільових груп. По-друге, базова парадигма сенсів, вкладених у це поняття, розширилася в результаті розгляду розвитку політики та її виконання в державно-приватних мережах і суспільних системах, що саморегулюються. По-третє, увагу ряду науковців привернули «входи» в політичну систему ЄС на наднаціональному і національному рівнях та пов'язані з ними процеси. Тож «управління» в меншій мірі позначає здійснення ієрархічного контролю (*government*), і в більшій – «новий спосіб управління» (*governance*), кооперативний спосіб, в якому державні і недержавні актори беруть участь у роботі змішаних державно-приватних мереж⁴.

За допомогою неофункціоналізму і міжурядового підходу вивчалися рушійні сили інтеграції (групи інтересів чи держав), натомість управлінський підхід використовувався в основному для аналізу взаємодій, які часто відносять до «низької» (*low*) політики – повсякденного регулювання. Втім, саме вона здебільшого визначає, як виглядає «політичне обличчя» ЄС.

Інтеграційна практика дає великий простір для осмислення. У межах управлінського підходу до дослідження європейської інтеграції розвиваються різні теоретичні концепції. Одні з них мають більш вузьку сферу апробації. Вони спрямовані на пояснення лише інтеграційних реалій. З певною часткою умовності, сюди можна віднести концепцію багаторівневого управління. Інші ж мають більш універсальний характер. Крім багаторівневого управління (регіональна полі-

² «Брексіт» на нашу голову: наслідки виходу Великої Британії з ЄС, режим доступу: <http://ua.krymr.com/a/27820484.html> (дата перегляду 11.11. 2016).

³ Mayntz R. (1998). «New Challenges to Governance Theory». *Jean Monnet Chair Papers*. EUI. The Robert Schuman Center. № 50. P. 11.

⁴ Ibid. P. 7.

тика), використовуються система комітології⁵ та «європейські» регулюючі агенства⁶. Всі вони осмислюються як елементи, що модифікують традиційний метод управління в Європейському Союзі. Сюди ж відноситься концепція політичних мереж. Згідно концепції багаторівневого управління (multi-level governance, MLG)⁷. «Європейський союз – це політичне утворення, в якому влада розпорошена між різними рівнями управління і серед акторів, а між секторами є істотні відмінності у методах прийняття рішень»⁸.

Зокрема в основі концепції багаторівневого управління лежить теза, що в результаті передачі компетенцій, а потім підключення до процесу інтеграції регіонів, поступово утворилося три рівні розробки та виконання «європейської» політики: наднаціональний, національний, регіональний. Для концепції ж політичних мереж властиве уявлення, за яким процеси підготовки, чи виконання рішень в ЄС мало ієрархізовані, і в них залучені недержавні актори. Попри відмінності, ці концепції не взаємовиключні. Так, управлінський підхід до вивчення політичної інтеграції в ЄС включає в себе, з одного боку, федералістські ідеї; а з іншого – ідеї про «залучене» неієрархічне регулювання.

Концепція багаторівневого управління містить певну суперечність. Так, поняття «рівень», що є в її назві, дає уявлення про ієрархію, підпорядкування нижніх «поверхів» владної вертикалі верхнім. А поняття «управління» як «governance», що лежить в основі концепції, має на увазі широкий, об'ємний процес координації, більший ніж це передбачає звичний урядовий підхід. Таке протиріччя, що пов'язане з подвійністю політичного устрою ЄС, вимагає детального аналізу самої концепції та прикладів її верифікації. Отже, концепція багаторівневого управління через широке охоплення явищ і процесів, має певну розпорошеність, а не чіткість. Їй властива багатопредметність і аналітична багатосторонність, що дає можливість кожному досліднику і політичному актору по-своєму розуміти багаторівневе управління. Вважаємо, що найбільш конкретне поняття багаторівневого управління запропонувала англійська дослідниця Х. Уоллес⁹. Вона аналізує регіональну політику ЄС, розподільчу за своїм характером, з залученням до неї регіонів.

З правової точки зору суверенні держави-члени діють на національному, регіональному чи локальних рівнях. Тобто регіональний рівень прийняття рішень визначається у первинному законодавстві ЄС як частина державної вертикалі влади, але не як самостійний рівень управління в масштабі інтеграційного об'єднання. Всі повноваження регіональної влади випливають з національних конституційних актів, а не з інтеграційних. Адже «Союз поважає рівність держав-членів перед Конституцією, їх національну ідентичність, виражену в фундаментальних структурах як політичних, так і конституційних, включаючи регіональне та місцеве самоврядування»¹⁰. Отже, первинне право Євросоюзу в жодному документі не вказує на «безліч» рівнів у ЄС.

Це опосередковано доводить, що політична система ЄС має не багаторівневу, а дворівневу структуру. Водночас інтеграційна практика в цілому ряді предметних сфер, де в процеси планування та виконання рішень залучені субнаціональні владні інстанції (від регіональної політики до соціальної й екологічної), не цілком відповідає формальній дворівневій політико-юридичній структурі ЄС. Концепція багаторівневого управління, яка викристалізувалася в ході аналізу цієї практики, дозволяє усвідомити та розкрити процес трансформації суверенітету держав в умовах європейської інтеграції. Можна припустити, що «багаторівневе управління супроводжує поступове утворення якоїсь нової конфігурації національних «вертикалей влади». Вони ніби «розмиваються» в інтеграційних умовах. Концепцію багаторівневого управління використовують, пояснюючи процес європеїзації, тобто зміни структур державного управління в результаті членства в ЄС.

⁵ Комитология (сущность комитетов). Режим доступа: <http://n-europe.eu/glossary/term/637> (дата перегляду 11.11.2016).

⁶ Пістракевич О.В. (2013). «Агенції в Європейському Союзі». *Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. упр.* (4) 16. С. 71-77.

⁷ Kohler B., Jachtenfuchs M. (2004). «Multi-Level Governance». *European Integration Theory*. P. 99.

⁸ Шемятенков В. Г. (2003). «Європейська інтеграція». С. 335.

⁹ «Policy-Making in the European Union» (2014) / Ed. by H. Wallace, M.A. Pollack, A.R. Young. P. 30-36.

¹⁰ «Лиссабонський Договір». Режим доступа: http://eurocollege.ru/files/infcenter/Treaty-EU_2008-en.pdf (дата перегляду 9.09.2016)

Італійський науковець Е. Гуаліні використовує «багаторівневий підхід для аналізу труднощів італійського транзиту від державо-центричних до більш децентралізованих форм регіонального управління»¹¹. Він вказує на важливу, але суперечливу роль, яку відіграють державні актори в формуванні «європеїзації внутрішніх політичних відносин», досліджує ті труднощі, з якими зіткнувся італійський уряд при спробі запровадити новий підхід до регіональної політики, тобто, за його висловом, є «парадоксальні наслідки благородних прагнень у побудові багаторівневого управління»¹². Центральні урядові органи Італії прагнуть рухатись у фарватері виробленої ними нової стратегії регіональної політики, в якій вони стають просто посередниками, переговорним майданчиком, своєрідними політичними промоутерами італійських регіонів вже на комунітарному рівні. Е. Гуаліні вказує на труднощі, зокрема: конфлікти між центральним урядом і регіональною владою у зв'язку з застосуванням принципу субсидіарності та при проведенні переговорів щодо розподілу коштів; конфлікти, що виникають у ході відстоювання національної позиції в Раді ЄС. Центральні урядові органи зіткнулися з перешкодами у «зовнішніх» справах – при оформленні взаємин з Комісією, а у внутрішніх – при спробах реалізувати політичне і технічне посередництво у взаєминах з субнаціональними урядами. Тож він ставить питання про адекватність наднаціональних структур регулювання завданню збільшення значимості нової посередницької ролі національних урядів у політичній системі ЄС¹³.

Наступний, так званий новий метод управління в Європейському Союзі – відкритий метод координації (ВМК)¹⁴, з яким справа складніша. Генетично він пов'язаний швидше з політологічним міжкурядовим підходом, а не з методом Євросоюзу. Незважаючи на свій міжкурядовий характер, відкритий метод координації сприяє інтеграції і просуває її, в поки ще слабо інтегрованих секторах політики. Відкритий метод координації створює основу для впровадження більш ієрархічних, наднаціональних підходів до вирішення різних питань у цих сферах. Метод відкритої координації характерний для сфери зайнятості, науково-технічної, пенсійної, освіти й охорони здоров'я.

Держави-члени ЄС діють в умовах Єдиного внутрішнього ринку, хоч між ними зберігаються відмінності у добробуті, моделях соціальної політики, а це створює загрозу конкуренції національних моделей «держави загального добробуту». Конкуренцію ніхто не регулює і, на перший погляд, здається, що це найпривабливіший режим для недержавних акторів. Втім, така перспектива зламу усталених механізмів не влаштовує національні держави, адже вона безпосередньо торкається сфер, на яких ґрунтуються національні моделі добробуту, і цим загрожує політичною нестабільністю. Єдиний внутрішній ринок поєднав держави-члени в єдиному механізмі. Це фундамент будівлі європейської інтеграції, як, наприклад, Економічний і валютний союз, що виріс на його основі, що змушує держави-члени поступово змінювати національні моделі соціально-економічного розвитку і, відповідно, власні режими управління. Тож ВМК став поміркованим методом їх реформування.

Спроби Європейського Союзу розширити сферу застосування «європейського» вторинного законодавства, включивши в неї ті сектори, які ще залишилися в зоні компетенції національних держав, громадяни Євросоюзу сприймають як нелегітимні і недемократичні. Водночас зросло коло питань (зокрема зростання безробіття), які вимагають спільних зусиль.

Процедурне різноманіття ВМК зводиться до кількох основних положень, які є серцевиною даного методу і носять сукупну назву відкритого методу координації. До цих процедур належать: вироблення разом з документами-інструкціями для ЄС стратегій, в яких визначено графік досягнення коротко-, середньо- і довгострокових цілей; встановлення, де це можливо, кількісних і якісних індикаторів, пристосованих до потреб різних держав-членів і сегментів координації, що дозволяють порівнювати держави-члени ЄС з передовими державами світу та виявляти кращі практики серед держав-членів європейської інтеграції; інкорпорація «європейських» документів-путівників у національну і регіональну політику держав шляхом постановки цілей у

¹¹ Gualini E. (2003). «Challenges to Multi-level Governance: Contradictions and Conflicts in the Europeanization of Italian Regional Policy». *Journal of European Public Policy*. № 10 (4), P. 629.

¹² Ibid. P. 630.

¹³ Ibid. P. 7. 632.

¹⁴ Follesdal A. (2005) «The Seven Habits of Highly Legitimate New Modes of Governance». NEWGOV Deliverable DTF/D01a. Режим доступу: http://www.eu-newgov.org/database/DELIV/DTFD01a_Seven_Habits_of_Highly_Legitimate_NMG.pdf (дата перегляду 11.11. 2016).

межах національних політичних курсів і адаптації викладених у керівних «європейських» документах заходів по досягненню цих цілей, з урахуванням національних і регіональних відмінностей; періодичне спостереження, незалежні експертні огляди (peer reviews), організовані як процес взаємного навчання.

У залежності від сфери координаційних зусиль, розрізняють набір процедурних механізмів, їх поєднання, а також процеси взаємодії акторів у заданих ними межах. У 2001 р. бельгійський міністр соціального забезпечення і пенсій Ф. Ванденбрук, вказав на процедурне різноманіття відкритого методу координації і порівняв його з «кухарською книгою»¹⁵, яка включає в себе різні рецепти, більш і менш складні. Відкритий метод координації отримав офіційну назву в ході саміту Європейської ради в Лісабоні¹⁶, хоч був відомий і раніше. Деякі механізми відкритого методу координації зародилися ще з моменту ратифікації Маастрихтського договору 1992 р. Нині найбільш вдалим прикладом функціонування відкритого методу координації є саме процедури здійснення Європейської стратегії зайнятості, а також процес «соціального включення» (social inclusion process). Під останнім в основному розуміють боротьбу з бідністю і низьким рівнем освіти. Формально відкритий метод координації вступив у дію з набуттям чинності Ніццького договору 2001 р., для координації зусиль у боротьбі з бідністю, соціальною ізоляцією, інших сфер соціальної політики. Як і в інших сферах, введення відкритого методу координації тут теж не передбачало гармонізації національного законодавства держав-членів, тобто забезпечення ідентичності в національних законах. Загальною метою в боротьбі з бідністю і соціальною маргіналізацією є: надання всім доступу до праці, ресурсів, прав, благ і послуг, запобігання загрозам люмпенізації, захист найуразливіших громадян.

Стаття 144 Ніццького договору уповноважує Раду, після консультації з Європейським парламентом, створити Комітет соціального захисту, наділивши його дорадчими функціями, для стимулювання співробітництва між державами-членами та Комісією у сфері соціальної політики. Завдання Комітету: спостереження за соціальною ситуацією і розвитком політики у сфері соціального захисту; заохочення обміну інформацією, досвідом, практиками і технологіями, які добре себе зарекомендували; складання звітів і оглядів.

Комітет соціального захисту, в силу своїх повноважень, став переговорним майданчиком для роботодавців і осіб найманої праці. Стаття 137 уповноважила Раду «приймати заходи, призначені для стимулювання співробітництва між державами-членами шляхом ініціатив, що мають на меті примноження знань, розвиток обміну інформацією, ефективними технологіями, заохочення інноваційних проектів та оцінки набутого досвіду»¹⁷. Все це не передбачає гармонізації національного законодавства держав-членів. Для оцінки справ у державах-членах (успіхів/невдач) застосовують індикатори, які дозволяють також виявити кращий національний досвід. У даній сфері розроблена розгалужена система індикаторів декількох рівнів¹⁸.

Аналіз даних про динаміку показників окремих держав у цій сфері, свідчить, що після введення відкритого методу координації позитивні результати боротьби з бідністю помітні, але не однозначні. Успіхи межують з невдачами. Так, у Португалії частка тих, хто тривалий час без роботи у 2006-2016 рр. зросла більше ніж у два рази. У Словаччині за цей же період вона знизилася на 1,1%. Але, очевидно, що проблема тривалого безробіття там стоїть набагато гостріше, ніж в «старих» членах Європейського Союзу, і до того ж, новим державам-членам організації ще не вдалося знайти її вирішення.

Висновки. Слід наголосити, що поява відкритого методу координації викликала досить широку дискусію в наукових і політичних колах, яку можна порівняти з дискусією про природу Європейського Союзу. Деякі експерти розглядають відкритий метод координації як «третій

¹⁵ Vandebroucke F. (2001) «Open Co-ordination on Pensions and the Future of Europe's Social Model. Closing address to the Conference on Presented to the Towards a New Architecture for Social Protection in Europe». Brussels, P. 1-15.

¹⁶ Підсумковий акт саміту Європейської ради в Лісабоні, 23-24 березня 2000 р. Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/docs/press_Data/en/ec/00100-r1.htm (дата перегляду 9 вересня 2016).

¹⁷ «Treaty of Nice. Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts». (2001). *Official Journal of the European Communities*. March, P. 17.

¹⁸ Atkinson A.B., Marlier E., Nolan B. (2004) «Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union». *Journal of Common Market Studies*. Vol. 42. № 1. P. 53.

шлях» розвитку «європейського» управління, інструмент, здатний значно знизити гостроту проблеми дефіциту демократії в політичній системі Євросоюзу; як міжурядовий механізм прийняття рішень, але не прозорий і не підзвітний громадянам. Подібний різнобій думок пов'язаний зі значним різноманіттям та складністю процедур і процесів, які викликає відкритий метод координації, його поширення на все нові та нові сфери політики. Спроби осмислення даного управлінського методу стикаються з дефіцитом емпірики, що пов'язано з відносною новизною відкритого методу координації, складним поєднанням горизонтальних і вертикальних процесів у ньому.

Труднощі в управлінні Європейського Союзу, які часто називають «системною кризою» політичної організації ЄС, на нашу думку, є не більш ніж однією з важливих віх в історії цієї наднаціональної організації, яка продовжує розширюватися і разом з тим вносить певні зміни, так би мовити «на марші», в чинну управлінську практику. Ці причини породжують різне тлумачення управлінських підходів, певні суперечності в національних державах-членах ЄС, що цілком зрозуміло, адже кожна держава має власне розуміння і бачення того, що відбувається в Європейському Союзі.

Список джерел

1. Follesdal A. (2005). «The Seven Habits of Highly Legitimate New Modes of Governance», NEWGOV Deliverable DTF/D01a. Режим доступу: http://www.eu-newgov.org/database/DELIV/DTFD01a_Seven_Habits_of_Highly_Legitimate_NMG.pdf (дата перегляду 11.11.2016).
2. Vandenbroucke F. (2001) «Open Co-ordination on Pensions and the Future of Europe's Social Model. Closing address to the Conference on Presented to the Towards a New Architecture for Social Protection in Europe». Brussels. P. 1-15.
3. Підсумковий акт саміту Європейської ради в Лісабоні, 23-24 березня 2000 р. Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/docs/press_Data/en/ec/00100-r1.htm (дата перегляду 9.09.2016).
4. «Treaty of Nice. Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts». (2001). *Official Journal of the European Communities*. March, P. 16-20.
5. Atkinson A.B., Marlier E., Nolan B. (2004) «Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union». *Journal of Common Market Studies*. Vol. 42. № 1. P. 53-54.
6. Mayntz R. (1998) «New Challenges to Governance Theory». *Jean Monnet Chair Papers. EUI. The Robert Schuman Center*. № 50. P. 11.
7. Kohler B., Jachtenfuchs M. (2004). «Multi-Level Governance». *European Integration Theory*. P. 97-115.
8. Шемятенков В. Г. (2003) «Европейская интеграция». 400 с.
9. «Брексит» на нашу голову: наслідки виходу Великої Британії з ЄС. Режим доступу: <http://ua.krymr.com/a/27820484.html> (дата перегляду 11.01.2017).
10. «Policy-Making in the European Union» (2014) / Ed. by H. Wallace, M.A. Pollack, A.R. Young. 616 p.
11. «Лиссабонський Договір». Режим доступу: http://eurocollege.ru/files/infcenter/Treaty-EU_2008-en.pdf (дата перегляду 9.09. 2016)
12. Gualini E. (2003) «Challenges to Multi-level Governance: Contradictions and Conflicts in the Europeanization of Italian Regional Policy». *Journal of European Public Policy*. № 10 (4), P. 616-636.
13. Комитология (сущность комитетов). Режим доступу: <http://n-europe.eu/glossary/term/637> (дата перегляду 11.11.2016).
14. Пістракевич О.В. (2013). «Агенції в Європейському Союзі». *Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. упр.* (4) 16, С. 71-77.

References

1. Follesdal A. (2005) «The Seven Habits of Highly Legitimate New Modes of Governance», NEWGOV Deliverable DTF/D01a, available at: http://www.eu-newgov.org/database/DELIV/DTFD01a_Seven_Habits_of_Highly_Legitimate_NMG.pdf (accessed 11 November 2016).

2. Vandenbroucke F. (2001) «Open Co-ordination on Pensions and the Future of Europe's Social Model. Closing address to the Conference on Presented to the Towards a New Architecture for Social Protection in Europe». Brussels. P. 1-15.
3. Pidsumkovyi akt samitu Evropeiskoi rady v Lisaboni, 23-24 bereznia 2000 r., available at: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/docs/pressData/en/ec/00100-r1.htm> (accessed 9.09.2016).
4. «Treaty of Nice. Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts». (2001). *Official Journal of the European Communities*. March, P. 16-20.
5. Atkinson A.B., Marlier E., Nolan B. (2004) «Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union». *Journal of Common Market Studies*. Vol. 42. № 1. P. 53-54.
6. Mayntz R. (1998) «New Challenges to Governance Theory». *Jean Monnet Chair Papers. EUI. The Robert Schuman Center*. № 50. P. 11.
7. Kohler B., Jachtenfuchs M. (2004) «Multi-Level Governance». *European Integration Theory*. P. 97-115.
8. Shemiatenkov V. G. (2003) «Europeiskaia integratsiia». 400 p.
9. «Breksit» na nashu holovu: naslidky vykhodu Velykoi Brytanii z YeS, rezhym dostupu: <http://ua.krymr.com/a/27820484.html> (data perehliadu 11.01.2017).
10. «Policy-Making in the European Union» (2014) / Ed. by H. Wallace, M.A. Pollack, A.R. Young, 616 p.
11. «The Treaty Of Lisbon», available at: http://eurocollege.ru /files/infcenter/Treaty-EU_2008-en.pdf (accessed 9 September 2016)
12. Gualini E. (2003) «Challenges to Multi-level Governance: Contradictions and Conflicts in the Europeanization of Italian Regional Policy». *Journal of European Public Policy*. № 10 (4). P. 616-636.
13. Komitologia (sushchnost komitetov), available at: <http://n-europe.eu/glossary/term/637> (accessed 11.11.2016).
14. Pistrakevych O.V. (2013), «Ahentsii v Yevropeiskomu Soiuzi», Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka: zb. nauk. pr. Asotsiatsii doktoriv nauk z derzh. upr., (4) 16. S. 71-77.